

**ƏDƏBİYYAT VƏ FOLKLOR
ЛІТЕРАТУРА І ФОЛЬКЛОР
LITERATURE AND FOLKLORE**

*BEHRUZ BEKBABAYİ (İran)**

*SHADİ DELDARFARD (İran)***

*SHAKİBA DELDARFARD (İran)****

**İRAN'IN BATI AZERBAYCAN EYALETİ'NİN GÜNEYİNDE YERLEŞEN
MİYANDOAB (GOŞAÇAY) İLİ GELENEKLERİ**

Özet

Her milletin ritüelleri, gelenekleri ve görenekleri, kültürel topluluğun kurucu unsurlarıdır. Ritüellerin ve geleneklerin çeşitliliği bir toplumun kültürel zenginliğinin nedenleridir. Gelenekler toplumların temelini oluşturup ve ayırt edici özelliklerini sağlar. Bir kültür kendini nasıl koruduğu ve yenilediği veya bir kültür çatısı altında toplanan ve birbirleriyle kenetlenen bir toplum, bu kenetlenmeyi nasıl sağladığı ve kenetlenmenin boyutları incelenmesi bir kültür toplumunu doğru bir şekilde tanınmasını ve irdelenmesini sağlar. Türk toplumunun çeşitli boyları farklı bölgelerde bu açıdan incelenmiştir. Ancak son zamanlarda İran'daki Türk toplulukları üzerine çalışmaların dikkatini çekse de henüz İran Türkleri üzerine kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Türkolojinin saklı kalan ve kilit noktası olan İran temel çalışmalara ihtiyacı var. Çok az çalışılmış olan İran sahası için çok geç olmadan derleme temelli çalışmalar öncelik arz etmektedir. Biz de bu doğrultuda İran'ın Batı Azerbaycan eyaleti'nin güneyinde yer alan Miyandoab Türkçe deyimi ile Goşaçay ilinden derleme yaptık. Derlememiz için saha çalışması yöntemlerinden gözlem ve görüşme yöntemlerinden faydalanmaya çalıştık.

Miyandoab ovası çok geniş bir tarım havzasıdır. Çok geniş ve düz bir ova olduğundan ve iklim şartlarından dolayı burada yaşayan insanlar kolaylıkla birbiryle iletişim içerisindedirler. Bölgede kalabak Türk nüfusu yaşamaktadır. Ancak Kürdistan eyaletinin Bukan ili ile komşuluğu ve ilde Bukan iline yakın bazı Kürt köylerinin bulunmasından dolayı bölgede Türk – Kürk iletişimi söz konusu olabilir. Devamında da geleneklerin etkileşimini beraberinde getirebilir. Ayrıca Fars kültürü ve gelenekleri günümüzde medya tarafından İran'ın genelinde üstün kültür olarak impoze ettirmektedir. Neticede Türk kültür ve gelenekleri Fars kültür ve gelenekleri etkisinde kaldığını fark etmekteyiz.

* Allameh Tabataba'i Üniversitesi Öğretim Üyesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

E-mail: behruz.baba@yahoo.com, bekbabayi@atu.ac.ir

** Urmiya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Arş.Gör.. E-mail: shadideldarferd@gmail.com

*** Urmiya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Arş.Gör.. E-mail: melekleradasi19@gmail.com

Miyandoab şehrinden yaptığımız derlemede düğün, bayram, ölüm, doğum ve ziyaret geleneklerini derlemeye çalıştık. Bunun yanında bölgede yaygın olan inançları da derlemeye çalıştık. Geleneklerin bugünkü şeklini yansıtmaya çalışırken nadir olarak eski şekillerine de değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Miyandoab (Goşaçay) İli Gelenekleri, Düğün Gelenekleri, Doğum Gelenekleri, Bayram Gelenekleri, Ölü Gelenekleri, İnançlar.*

Giriş

Gelenekler bütün toplumların olmazsa olmazlarındandır. Başka bir deyişle gelenekler toplumların temelini oluşturup ve ayırt edici özelliklerini sağlar. Gelenekler nedir, hangi işlevlere sahiptirler. Bunların hakkında kısa bir bilgi aktarmak istersek geleneklerin tanımı ve ne olduğunu Mustafa Aydemir (2014) Armağan'dan şu şekilde aktarmaktadır:

"Günümüzün karmaşık kavramlarından birisi olan gelenek, belli bir yolu izleme, belli bir çerçevede hareket etme veya önceden ortaya konulanları devam ettirme anlamına gelen gelenek, toplumun kendi kültürünü koruma refleksinin ve varlığını sürekli bir yenileşme bilinciyle devam ettirmesinin bir sonucudur. Genellikle folklorik, sosyolojik veya dinî boyutuyla bir sürekliliğe işaret eden gelenek, değişimler karşısında istikrarlı bir şekilde devamı gerektirir. Zira istikrarsızlık, gelenegin ruhunu zedelemektedir. Hatta geçmişle hesaplaşmayı, onu tartışma konusu yapmayı ve sorgulamayı yasaklar (Armağan, 1992: 19)."

İşe bir kültür kendini nasıl koruduğu ve yenilediği (Ayvazoğlu, 1995: 11) veya bir kültür çatısı altında toplanan ve birbirleriyle kenetlenen bir toplum, bu kenetlenmeyi nasıl sağladığı ve kenetlenmenin boyutları incelenmesi bir kültür toplumunu doğru bir şekilde tanınmasını ve irdelenmesini sağlar. Türk toplumunun çeşitli boyları farklı bölgelerde bu açıdan incelenmiştir. Ancak son zamanlarda İran'daki Türk toplulukları üzerine çalışmaların dikkatini çekse de henüz İran Türkleri üzerine kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Türkolojinin saklı kalan ve kilit noktası olan İran kapsamlı ve temel çalışmalara ihtiyacı var. Her ne kadar kapsamlı çalışmalar ekip çalışmalarını gerektirse de küçük çaptaki çalışmalar da bu noktanın aydınlanmasına ışık tutacaktır. Bu arada çok az çalışılmış olan İran sahası için çok geç olmadan derleme temelli çalışmalar öncelik arz ettiği düşüncesindeyiz. Biz de bu çalışmalara küçük bir katkımız olsun diye çok geç olmadan derleme çalışmasını tercih etmekteyiz. Zira bugün bir taraftan dünyanın ortak sorunu olan modernleşme etkisinde çok eskilerden devam eden geleneklerin kaybolması ve diğer taraftan Fars kültürü etkisi altında hızlı bir şekilde değişime uğrayan İran Türk gelenekleri kaybolmakta veya değişmektedir. Bu nedenlerden dolayı İran'ın Batı Azerbaycan eyaleti'nin güneyinde yer alan Miyandoab (bk. Harita 1) Türkçe deyişi ile Goşaçay ilinden derleme yaptık. Derlememiz için saha çalışması yöntemlerinden gözlem ve görüşme yöntemlerinden faydalanmaya çalıştık. Görüşme yönteminde 90 yaşında

olan Zeri Daveri ve 65 yaşında olan Efruz Sadegi hanımefendilerinden kaynak kişi olarak çeşitli zaman dilimlerinde görüşmeler yaptık.

Miyandoab ili, İran'ın kuzeybatısında olan Batı Azerbaycan eyaleti'nin en büyük ve en kalabalık güney ili, Urmiye'nin 162 km uzaklığında, 2694 km alanında, 273,949 kişi nüfusuyla Urmiye Gölü'nün güneyinde yer alan **Zarrine** ve **Simine** (Cığatı ve Tetovu) nehirlerinin arasında yerleşmiştir. Miyandoab ovası çok geniş bir tarım havzasıdır. Çok geniş ve düz bir ova olduğundan ve iklim şartlarından dolayı burada yaşayan insanlar kolaylıkla birbiryle iletişim içerisinde oldukları. Malekan ili komşuluğu aracılığıyla Doğu Azerbaycan eyaletine bağlanmaktadır. Bölgede kalabalık Türk nüfusu yaşamaktadır. Ancak Kürdistan eyaletinin Bukan ili ile komşuluğu ve ilde Bukan iline yakın bazı Kürt köylerinin bulunmasından dolayı bölgede Türk – Kürk iletişimi söz konusu olabilir. Devamında da geleneklerin etkileşimi söz konusu olabilir. Ayrıca Fars kültürü ve gelenekleri günümüzde medya tarafından İran'ın genelinde üstün kültür olarak impoze ettirmektedir. Neticede Türk kültür ve gelenekleri Fars kültür ve gelenekleri etkisinde kaldığını fark etmekteyiz.

Miyandoab şehrinden yaptığımız derlemede düğün, bayram, ölüm, doğum ve ziyaret geleneklerini ele aldık. Bunun yanında bölgede yaygın olan inançları da derlemeye çalıştık. Derlediğimiz gelenekler tüm detaylarıyla birazcık uygulanış farkıyla bugün bölgede aynen uygulanmaktadır. Geleneklerin bugünkü şeklini yansıtmaya çalışırken nadir olarak eski şekillerine de değinilmiştir. Doğal olarak bazı detaylar gözümüzden kaçmıştır. Ancak daha sonra ama erken bir zamanda tarafımızdan veya başka araştırmacılar tarafından yapılacak derleme çalışmaları eksiklerimizi giderecek düşüncesindeyiz.

1- DÜĞÜN GELENEKLERİ

Düğün gelenekleri "*kız isteme*" anından "*düğün günü*" törenine kadar birkaç aşamadan ve törenden ibarettir. Aşağıda bunları açıklamaya çalışacağız:

1.1 Kız İsteme (*Elçi Gitmek*)

Oğlanın annesi oğluna uygun görüp, yakıştırdığı kızı bulunca o kızı oğluna önerir; oğlan beğenirse kızı ailesinden istemeğe giderler, kız ve ailesinin rızası olursa, gelin ve damat konuşup hayat şartlarını söyleyip anlaştıkları halde, Allah'ın emri peygamberin kavli ile kızı anne babadan isteyip diğer gelenekleri yerine getirmeye hazırlanırlar. Normalde kız isteme töreninde aşağıdaki şiir okunur:

*Al almağa gəlmişix
Ala göz bəy oğlana*

*şal almağa gəlmişix
yar almağa gəlmişix*

1.2 Nikah ve Nişanlanma töreni (*GENT SINDIRMA*¹ - *Yüzük Takma*)

Nişanlanma için damadın ailesi elin büyüklerini davet eder, bir araya toplandıktan sonra yanlarına nişan yüzüğü, beyaz ve kırmızı kumaş (şal) ve kırmak için

¹Şeker kırma

süslenmiş kelle şekeri (Resim 1) alıp kız evine giderler. Kız evinde beylerle bayanlar birbirlerinden ayrı iki odaya yerleşirler, yani bir odada beyler öbür odada bayanlar oturmuş olur.

1.2.1 Kırmak için süslenmiş şekerler.

Resmî nikahdan önce İmam nikahi yapılması gerekir. Dolayısıyla nikah memuru meclise davet edilir. Büyüklerin ve şahitlerin huzurunda nikah memuru aileler arasında kesilmiş olan kararları (mihir) ilan eder, gelin ve damadın olumlu cevaplarını alıp nikahı kıyar; gelin, damat ve şahitler imzalarını attıktan sonra yüzükler takılır. Beylerin meclisinde olan aksakallardan biri, damat tarafından getirilmiş olan kelle şekeri çekiçe kırar (Resim 2), kelle şekerin baş kısmını kim kaçırırsa sonra kızın annesinden bir gömlek hediye olarak şekerin baş kısmını geri verir. Bir iki gün sonra iki aile arasında genel ve resmi nişan töreni için tarih ve salon belirlenir ve bu törene her kes davet edilir.

1.3 Kumaş Kesme

Damadın ailesinden bir kaç kişi (anne, teyze, hala, yenge) yanlarına bir kumaş ve terzi olarak kız evine giderler. Terzi gelinin boyuna bir beyaz çarşaf biçer, sonra çalıp oynamaya başlarlar. Bu gelenek gelini düğün ve çeyiz alış verişine davet etmek içindir.

1.4 Ayak Açma (*Ayaq Aşma*)

Bu gelenek gelinin çekinmemesi, utanmaması ve damadın ailesinin evine rahat gidip gelmesi için yerine getirilir. Damadın ailesi; kardeşleri, dayıları, halaları, teyzeleri, amcaları vs. tertiplenmiş bir şekilde ayrı ayrı akşam veya öğlen yemeği için gelin ve damadı evlerine davet ederler.

1.5 Mübarek olsun

Nişanlanma geleneği tamalandıktan sonra damadın ailesi kız evine hediye götürerek o aileye tebrik etmek için gitmiş olur. Bu gelenekte damat evi gelinden ilave onun tüm akrabalarına (anne, baba, kardeş, dayı, teyze, hala, amca, yenge) da hediye götürürler.

1.6 Nubarlık

Yaz mevsiminde damadın ailesi gelin için yeni pazara gelmiş olan çeşitli yaz meyveleri; onun yanı sıra sarma, kurabiye, geline yeni elbise hediye olarak götürür. Bu hediye olunmuş yeni meyvelere "*nubar*" ve bu geleneğe "*Nubarlık*" denilir.

1.7 Bayramlık

Bu gelenek özel dini günlere (Ramazan bayramı, Kurban bayramı), Nevruz bayramı², Çille günü³ ait olan küçük ve ailece bir kutlamadır. Bu kültürel, dini ve millî günlerde geline bol bol hediyeler getirilir. Bu konuda özel noktalara da işaret edeceğiz.

- Geline nişanlı olduğu sürece damadın ailesi ve evlendikten sonra kendi ailesi bu özel günlerde hediye götürür.

² İran'da şemsi yıl dönümü için 13 gün süren özel bir bayram

³ Kış mevsiminin ilk günü – yılın en uzun gecesine sahip olan gündür ve **Çille Gecesi** denilir. Bu gecede aileler büyüklerin evine toplanıp kutlama yaparlar. Ailede yeni nişanlı ya yeni evlenmiş gelin varsa o geline bu günde hediye götürürler bu hediyelere **çillelik** ismi verilmiştir.

- Kurban bayramında damadın ailesi geline bir kınalı kuzu da hediye götürür.

1.8 Çarşambalık

Bu gelenek yılın son çarşambasına aittir. Yılın son çarşambasında geline götürülmüş olan hediyeye **çarşambalık**⁴ denilir. Öncede söylediğimiz gibi çarşambalığı da nişanlılık süresinde damat ailesi, evlendikten sonra ise gelinin kendi ailesi götürmüş olur.

1.9 Çeyiz Görme

Gelinin çeyizi baba evinin bir köşesinde sergilenir. Akrabalar ve komşular bu sergilenmiş çeyizi görmeye gelmişken geline de hediye verirler. Akşam çeyizi zurna davulla, çalıp oynayarak gelinin oturacağı eve götürürler, düğünden sonra gelinin evi hazır bulunsun diye her şey güzelce yerine yerleştirilir.

1.10 Kına Töreni

Kına geleneği iki gün içerisinde yerine getirilir, bir gün gelin için bir gün de damat için yapılır.

Gelin kınası: Öğlenden sonra gelini süslemeye, gece için de hazırlıklara başlarlar. Akşam yemeğinden sonra da davetli misafirler birer birer toplanıp reks ile töreni başlatmış olurlar. Damadın ailesi de kurabiye ve güzel bir şekilde süslenmiş olan kınayla birlikte bu geleneği yerine getirmek için kız evine gelirler. Misafirler eğlendikten sonra sıra gelin hanım ve sağdıç ile soldıçtır. Üçünün de eline ikişer yakılı mum verip yere serilmiş olan sofranın çevresinde yedi kere dönmelerini isterler. Bu yere serilmiş olan sofranın içinde ayna, ışık ve Kuran olur; bunlar gelin aydın, güzel, açık bir geleceği ve bahta sahip olsun diye yapılır. Gelin sofranın etrafında yavaş yavaş dönerken bir yaşlı kadın kaval⁵ çalarak böyle bir şarkı söyler:

Bazardan aldix şamı⁶ geldi kına axşamı

Gəlinə bəzək verin gəlir oğlan adamı⁷

Baxın baxın gəlinə şənə vurup⁸ telinə

Gönüldən təbrik deyin gəlinin anasına

"Pazardan aldık mumu, geldi kına akşamı

Gelini süsleyin damat ailesi gelmek üzere

Süslenmiş gelinimizin şu güzelliğine

Bakın nasılda taramış o güzel saçlarını

Gönülden tebrik edin gelinin annesini"

Sonra damat gelir ve gelinin yüzündeki duvağı kaldırır; kapalı avucunu açıp kına sürmek için de ona çeyrek altın takdim edir. Gelin hanım avucunu açtıktan sonra damat kına ile kendi isminin ilk harfini gelinin avucuna ve gelin ise kendi isminin ilk harfini damadın avucuna yazır, etraftakiler ise alkışlayıp gül ve noğul serperler. Gelin ile damat oynayınca şabaşlar bahşedilir. Damat meclisi terk ettik-

⁴ **çarşambalık** dediğimiz hediyeler Çeşitli Meyve, tatlı ,kuruyemiş, badem, fındık, fıstık, ceviz, geline özel kıyafet, altın bileziği içerir.

⁵ Çalgı aleti

⁶ Şam: mum

⁷ Gelini süsleyip hazırlayın ki beyin ailesi gelmek üzeredir.

⁸ Şənə vurmax: taramak

ten sonra gelin zarftaki kınayı eline alıp birer birer misafirlerin eline kına sürer ve bu şekilde eğlence gece yarısına kadar devam eder.

Damadin kına töreni: Damadin arkadaşları öğlenden sonra damadin evine toplanıp damada küçük bir *dem töreni*⁹ ayarlarlar, bir veya bir buçuk saat damat ile birlikte çalıp oynarlar ve bunun yanı sıra damadin en yakın ve samimi arkadaşları oldukları için annesinden de küçük hediye alırlar sonra damadı gece törenine hazırlayıp süslemek için kuaföre götürürler.

Bu törene sadece erkekler iştirak eder. Gece davetli misafirler ve aşık gelir. Aşık meclise neşe katmak için sözlerini yarım söyler damadin babası aşığın avucuna para sıkıştırınca aşık güzel bir mahnı veya şiir söyleyip sazını daha kuvvetli seslendirir. Misafirler eğlenip ikram sunulduktan sonra damat, sağdıç ve soldıcın ellerine aynı gelin kınasında yapıldığı gibi ikişer yakılı mum verirler sonra üçü de sırtlarını çevirerek aşığın önünde dururlar aşık üç kez "*Allah, Muhammed, Ali*" diyerek omuzlarına vurur ve hayır dualarını verir. Bahtınız açık; geleceğiniz parlak, rızığınız bol, nur topu gibi evlatlarınız, mutlu ve mesut ömür boyu yaşamınız olsun gibi dilekler diler. Artık son yıllarda orkestra davet etmek aşık davet etmeye tercih edilmektedir. Bazen de gençlere orkestra ve yaşlılara aşık davet edilir.

Sıra damadin kayınvalidesi tarafından gönderilmiş olan Honça'ya gelir (Resim 3). Honça dediğimiz damada gelen üç tepsi özel hediyelerdir. İçeriği: valiz, damatlık, kravat, ayakkabı, 3 gömlek birisi damat için öbür ikisi de sağdıç soldıc içindir, küçük ayna, çeşitli kurabiyeler, kuruyemiş, ceviz, fındık, fıstık, badem, meyve (meyvelerin arasında üç tane kırmızı elma olur onlar yenmez çünkü o düğün günü için özel ayarlanmış, düğün günü gelin eve getirildiğinde damat bu üç elmayı çıkıp damdan ya da yükseklikten atır, bekar gençler ise onlara da yuva kurma şerefi nasip olsun diye bu damdan gelen elmaları yakalamaya çalışırlar).

Bu kına töreninde yine gece yarısına kadar çalıp oynamayla, damada bol bol şabaş¹⁰ vermeyle devam eder.

Damadin kına gecesinde aşığın söylediği beyitlerden küçük parça:

*Cebina tökmüşəm noğullu badam*¹¹

*Toyunu elədim yürəkdən şadam*¹²

*Yaşasın ey buraya yığışan adam*¹³

Ey bəy görüm toyun mübarək olsun

Sağdış solduş ömür boyu var olsun

1.11 Düğün

Bu gün öğlene kadar gelin ve damadin süslenme ve hazırlıklarının tamamlanması gerekir. Öğleden sonra gelinin babası kızının elinden tutur yedi kez hazırlanmış olan gelin sofrasının (ayna, ışık (mum), kuran, su, un) çevresine dolandırır sonra hayır duasını verip, gelin hanımın kırmızı duvağını yüzüne salır. Damadin

⁹Dem töreni: Aslında düğün için hazırlık töreni olarak sayılmaktadır. Türkiyedeki gibi bekarlığa veda kutlaması da saymak mümkündür.

¹⁰Damada oynarken verilen para, bahşış

¹¹şekerlibadem

¹²Yaptığımız düğün için mutluyuz

¹³Yığışan adam: toplanan, gelmiş olan misafirler

ailesi ise zurna davulla gelini götürmeye gelir, damadın erkek kardeşi içeri geçip ona verilmiş olan kırmızı kurdeleyi üç kez gelinin belinden getirip ayağının altından geçirdikten sonra belini bağlar (*Bel Bağlama Töreni*) ve gelinin annesinden bir gömlek hediye alır, gelinin aile ve akrabaları duvak veya gelinliğine para takarlar. Gelinin babası kızının elini damadın avucuna koyup, kuran altından geçirdikten sonra onları damad evine göndermiş olur. Bu geleneğe *Gelin Göçürme* denilir. Eskiden gelini atla götürürdüler, ancak bugün ise süslenmiş arabayla götürürler. Gelinin annesi ise gelinle birlikte damat evine kurdeleyle süslenmiş bir tavuk gönderir. (Kızımız gittiği yere evlat, varis hediye versin diye o tavuk gönderilir.) Gelin götürünce damat ailesinden gelmiş olan elçiler gelinin annesine böyle derler:

*Verdik bir dana, aldık bir sona
Ey gelin anası, kal yana yana*

Gelini götürdükleri yolda damadın arkadaşlarından veya akrabalarından olan gençlerden birisi yolu keser ve geçmelerine engel olur, sadece damattan para kopardıktan sonra yani bahşiş alınca kenara çekilir. Gelin düğün evine varınca kayın-pederi ayağının önünde kurban keser, gençler ise bu kez kapının önünü kesip bahşiş isterler ve parayı aldıktan sonra içeri girmelerine izin verirler, kayınvalide de yeni çifti nazarlardan korumak için giriş kapısının önünde gelininin ayağının altına birtane yumurta koyar ve ondan o yumurtayı kırıp sonra içeri geçmesini ister.

Damat dama veya yüksek bir yere tırmanır ve kına gecesi honça tepsisinde gönderilmiş olan elmaları ısırp evin bahçesinde olan gençlere atar, bekar gençler ise onlarada yuva kurma nasip olsun diye damdan gelen elmaları tutmaya çalışırlar. Gelini içeri geçirdikten sonra dışarıda gençler zurna davul eşliğinde oynamaya devam ederler. Gelin kayınpederden hediye almadan oturmaz bu hediye ister para olsun ister altın bilezik, (Bu hediyeye *diz dayağı* denilir.) sonra damat da bir koliye ya gerdanlık takıp gelinin duvağını kaldırır ve bu şekilde gelenekler tane tane yerine getirilmiş olur. Akşam yemeği için gelinin önünde kesilmiş olan kurbanın eti ve pilavla hazırlanmış olan yemeği servis ederler. Servise başlamadan önce aşçı damadın babasından bahşiş ister ve bahşiş almadan kazanın kapağını kaldırmaz ve bahşişi alınca hemen servise başlar. Misafirler yemekten sonra hep birlikte alkışlayarak bu yeni çifte mutluluklar dilerler. Akşam yemeğinden sonra beyler bahçede bayanlar da içeride reks ve halaya devam ederler sonunda da birer birer gelin ve damada hediye verip mutluluklar dileyerek meclisi terk ederler. Böylece düğün sona ermiş olur. Geçmişte düğün bazı ailelerde 7 gün ve bazılarında ise 40 gün bile sürmüş.

2. DOĞUM GELENEKLERİ

Eskideki doğum gelenekleri bugünkü geleneklerle tamamen farklı, aslında o geçmişteki gelenekleri şuan bir hurafe olarak görülmektedir.

Eskilerde bebeği doğurmak için eve ebe götürürmüşler, bazen anne çok tehlikeli ve zor bir doğum geçirirmiş o yüzden anne ve çocuk bu zor anı sağlıklıla at-

lattıktan sonra onlar için kurban keserlerdi. Bugünkü doğum gelenekleri şu şekildedir:

2.1 İlk Gün

Anne ve bebeğin sağlıklı bir doğum geçirdikleri için onlara kurban kesilirmiş bilhassa bebek erkek olunca bu sevinç kurbanı da sayılmış olurdu. Bu kurbanı genellikle dede torun ve gelini için kesmiş olur, bu kurban eti komşu ve akrabalara dağıtılır. Yeni doğmuş kadın 10-20 gün annesi baksın diye babasının evinde ağırlanır ve ona çabuk iyileşip ayağa kalkması için *kuyamak*¹⁴ gibi özel yemekler yedirilir. Anaanne torunu için beşik, oyuncak, kıyafet, torun kız ise ayrıca altın bilezik de alır.

Eski zamanlarda cinlerin varlığına, *Al Nənəsi*'nin¹⁵ güzel bebekten hoşlanmasına, ona dokunup veya götürüleceğine inanırlardı, o yüzden bu *Al Nənəsi* çocuk ve annesinden uzak dursun diye çocuğun yanına pişmiş soğan, üzerindeki kıyafete pim ve nazarlardan korunsun diye küçük nazar boncuğu takıp yastığının altına ise korkmasın diye kuran, aileye bereket ve rızık getirsin diye ekmek ile tuz koyarmış. *Al Nənəsi* anneye zarar vermesin diye yaslandığı duvara kurt eli asarlar, yastığının altına ise makas veya bıçak yerleştirirler. Bölgede çocuk doğumu ile ilgili bazı inançlar:

Çocuğu görmek için gelen misafir, çocuk dışarı çıkarılmadığı sürece içeri giremez; belki o misafirin üzerine büyü veya dua okunup üflenmiş ve o büyü çocuğa da zarar vermesin, üzerine kaza bela getirmesin diye bir inanca sahiplermiş. Bunların yanı sıra çocuğa doğru gelen kişinin elinde et olursa o çocuğun boynu başı üzerinde dik durmaz ve sağa sola kayar derler, böyle bir şey olduğu zaman çocuğun boynunun başı üzerinde dik durması için bir şekilde başından ayağına doğru pişmiş et suyu akıtırılmış. Çocuğun yıkanmış bezi gece dışarı serilmez çünkü o beze şeytan işer ve çocuğa pislik ve hastalık bulaştırır, aslında bu da bir inanç sayılır. Eskilerde çocuğu ağladığı halde bile anne ve babası büyüklerin yanında kucağa almazlardı; çünkü büyüklere saygısızlık olur diye.

2.2 Yedinci Gün

Altıncı gün akşam (*Yedi Akşamı*), cin anne ve bebekten uzak dursun diye yataklarının çevresine geçi tüyünden yapılmış olan iple hisar çekerlermiş. Yedinci gün çocuğun saçını keserler sonra banyoya götürüp yıkarlar. Çocuk kız ise kulağını küçük bir iğne ile delirler ve amcasından altın küpe hediye alırlar, sonra çocuğu tartarlar ve onun ağırlığında fukaraya pirinç, altın veya gümüş bahşiş verirler.

Çocuğun göbek yarası iyileşince, göbekte geri kalan et parçası da kopup düşmüş olur. O et parçasını götürüp ya bir okula ya bir câmi etrafına atarlar belki o çocuk büyüyünce mümin ya ilimsever birisi olsun diye.

Bu geleneklerin bazıları artık yavaş yavaş uygulanmaktan kalkmaktadır.

¹⁴Tereyağıyla kavrulmuş un

¹⁵ cinlerin annesi

2.3 Onuncu Gün

Bu güne *Ad goyma* (İsim Belirleme) günü derler yani çocuğun ismi bu gün belirlenip kulağına okunacaktır. Bu gün akraba ve komşular tebrik etmek için yanlarına aldıkları hediyeyle gelirler. Misafirler düzenlenmiş olan ikram veya öğlen yemeğiyle ağırlandıktan sonra onuncu gün gelenekleri yerine getirilir. Çocuk mecliste olan en yaşlı bayanın kucağına verilir, o bayan ilkte çocuğun kulağına ezan ve teşehhüd okur sonra sırtına üç kere yavaşça vurarak *Allah, Muhammed, Ali* der ve son olarak da anne babası seçtiği ismi birkaç kez kulağına seslemiştir.

2.4 Kırkinci Gün

Bu gün çocuğun kırkını dökerler; yani bir zarf suyun içine kırk dişli tarak atarlar veya kırk kaşık su dökerler ve o suya dua okuduktan sonra çocuğu o suyla yıkarlar, bu suya *Çille Suyu* da denilir. Bu iş yedi kere tekrarlanır ve çocuğu yıkadıktan sonra ona *üzerlik otu* yakarlar.

Çocuğa ilk dişini çıkardığında velime veya *dişlik*¹⁶ pişirip komşu ve akrabaya dağıtırlar, onlar da çocuk için o dişlik zarfına bir hediye koyup zarfı geri verirler.

Çocuk için okunan bazı ninniler:

<i>Laylay çalaram ucadan</i>	<i>Səsi çıxar bacadan</i>
<i>Laylay çalaram adiva</i>	<i>Yuxu düşer yadıva</i>
<i>Hər vaxt yadıma düştün</i>	<i>Hax yetişsin dadıva</i>
<i>Laylay çalaram yuxun gəlir</i>	<i>Gızıl güldən goxun gəlir</i>
<i>Laylay deyim yatasan</i>	<i>Gızıl gülə batasan</i>
<i>Gızıl gülün içində</i>	<i>Şirin yuxu tapasan</i>
<i>Laylay deyim gündə mən</i>	<i>Kölgədə mən gündə mən</i>
<i>Laylay beşigim laylay</i>	<i>Evim eşigim laylay</i>
<i>Sən yat mən oyax galım</i>	<i>Çekim keşiğin laylay</i>

3. NEVRUZ BAYRAMI GELENEKLERİ

3.1. Temizlik (Ev tökmək)

Bayram karşılaması ilk başta temizlikle başlanır. Ev temizleme işi köylerde biraz farklı bir şekilde yerine getirilir yani samimiyet, yardımseverlik, birlik köyde daha çok gözükmemektedir. Birisi temizlik yapınca öbür komşular yardıma koşur ve bu şekilde işler tamamlanmış olur. Köyde, temizlik sırasındaki yıkama işleri ırmak suyuyla yapılır (Resim 4); yıkama ve temizlik süresinde bir şey kırılmamalıdır çünkü uğursuzluk getirmesine inanılır, bazılarının görüşüne göre de kırılan eşya uğursuzluk değil bela ve nazardan korunma anlamına gelir. Temizliğe başlamadan önce; yeni yılda hep ortam temiz olsun diye eve yeni süpürge, bereket bol olsun diye tuz, aydınlık olsun diye çakmak ve ayna alırlar.

Köydeki kadınlar ev temizliğinden sonra çeşmeden bir testi su alıp köyün imamına götürürler ve imam o suya Yasin suresini okuyup üfler. Bu teberrük ol-

¹⁶ Et, buğday, nohut, nane ile hazırlanan özel yemek.

muş suyu bereket getirsin diye evin köşelerine, tarlaya sıcıratırlar ve sağlık getirsin diye çocuklara, hayvanlarına içirirler.

3.2. Şal Sallamak

Son Çarşambada ateş, fişek, halay eğlencesinden sonra gençler kim olduklarını belli etmeden damdan dama geçip ellerindeki kumaş veya çarşafı komşu veya akrabanın bahçesine sallarlardı; ev sahibi ise o kumaşa çorap veya meyve, kurabiye, kuru yemiş, badem, fındık, fıstık vb... bağlar (Resim 6).

3.3. Kulak Asma Geleneği

Şal sallamadan önce gençler yüreklerinde bir dilek tutarak komşunun kapısının ardında durup sözlerine kulak asarlardı. O sırada iyi söz eşitilirse; yeni yıl içerisinde o dilek gerçekleşeceği anlamına gelir, bu yüzden bu günde genellikle herkes iyi konuşmaya çalışır. Bu gelenek artık yaygınlıktan düşmektedir.

Bu arada; özellikle damat bey de bu şal sallama geleneğine katılabilir. Damat kız evine gidip gizlice tavandan ya bacadan çarşafı ya kumaşı (*kurşak ve şal denilir*) sallayıp kayınvalideden hediye alır.

Bu şal sallama geleneği öyle yaygın, keyifli ve unutulmayan bir gelenektir ki Şehriyar'ın şiirlerine de yansımıştır. **Şehriyar**'ın *Heyder Baba* kitabında olan *Bayram* şiirinde şal sallama geleneğine şöyle işaret edilmiştir:

*Bayram günü gecəguşu oxurdu*¹⁷

*Nişanlı qız bəy corabın toxurdu*¹⁸

Hərəkəs şalın bir bacadan soxurdu

*Ay nə gözəl gaydadır*¹⁹ şal sallamax

*Bəy şalına bayramlığı bağlamax*²⁰

3.4. Ölüler Bayramı (Mezar Ziyareti)

Bu gelenekle nesillerimiz her zaman geçmişlerini yadetteği, mutlu günlerinde bile aralarında olmayan kişiyi unutmamayı öğrenmiş olurlar.

İlk baharın kokusu her yere yayılmışken ve her şeyin bilhassa tabiatın yenilenmesinin yanı sıra eskiyi hatırlamak için yılın son perşembesinde ölüp gidenleri ziyaret etmek için mezarlığa giderler. Orada ölülerine fatiha okuduktan sonra onlar için helva veya hurma ihsan ederler ve böylece başkalarından da geçmişlerinin ruhuna birer fatiha göndermiş olurlar.

Nevruz bayramına yakın herhangi bir günde birisi azizini kaybederse o bayramı kutlamaz ve o bayram onlar için *Kara Bayram* sayılır.

3.5. Bayram Günü

Bayramın geliş müjdesini tüm şehir ve köylere yayan, ilk başta *sayacılar*²¹ olur. Bayram günü bayram misafirleri görüşmeye gelmeden önce tüm evlerde yere *Bayram Sofrası* veya *Heftsin*²² serilir. Bu sofraya su, elma, sarımsak, madeni para,

¹⁷ Oxurdu: öterdi

¹⁸ Toxurdu: örerd

¹⁹ Gayda: Gelenek

²⁰ Kayınvalide damadın tavandan salladığı kumaşın içine kuruyemiş, fıstık, fındık, çorap, tatlı, çikolata gibi çeşitli şeyler koyar.

²¹ **Sayacı:** Özel ve yöresel kıyafetli olan, bayram müjdesini davul çalıp şiir okuyarak yayan kişiye sayacı denilir.

²² **Heftsin:** yedi tane S demek. Sofraya yedi tane ismi S'yla başlayan şey konulur. Sirke, Sumak, sarımsak...

sirke, tatlı, ayna, kuran, semenu²³, sebze²⁴, senced²⁵, sumak, boyalı yumurta konulur.

Kanaatimizce bu uygulama yanlış algılanarak Türklerden Farslara geçmiştir. Annelerimizden duyduğumuz ve gördüğümüz kadarıyla Türkler bayram sofrasında Tanrı nimetlerinden yedişini koyurdular. Farslar ise iyelik eki olan **si**'ni yanlış algılayarak **s** sesiyle başlayan yedi nesne olarak algılamışlar. Bugün Farsçada **s** ile başlayan pek çok nesne bulunmadığı için sofraya acılığı temsil eden sirkeyi bile koymuş olurlar. Türkler ise tekrar bunu Fars kültüründen alıp birçok ailede aynen uygulamaktadırlar.

Bayramın ilk günü küçükler bayramlaşmak için hemen büyüklerinin evine uğrarlar, büyükler ise bayram görüşmesi için evlerine gelmiş olan çocuklara, Kuran'ın arasındaki önceden ayarladıkları paraları (Bayramlık) bereket ünvanında hediye ederler. Bu ziyaretler sırasında hastalar, huzur evinde olanlar da kesinlikle unutulmaz. Ailenin gençleri bir arada oldukları an bir neşe, mutluluk, eğlence yaratıp; aileye güzel bir bayram günü yaşatsınlar diye *Yumurta Kırma Yarışması* düzenlerler. İkişer ikişer, ellerinde birer tane yumurtayla karşı karşıya otururlar; ellerindeki yumurtaları birbirine vururlar, hangisinin yumurtası kırılırsa yenmiş ve yumurtası sağlam kalan kişi galip gelmiş olur. Bu eğlence *Yumurta Toxuşturmaq* diye adlandırılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Armağan, M. (1992). *Gelenek*. Ankara: Akçağ Yayınları.
2. Ayvazoglu, B. (1995). Kültürel Sürekliliğe ve Geleneğe Dair. *Türk Edebiyatı*, S. 260.
3. Aydemir, M. (2014). Asaf Halet Çelebi'nin Şiirinde Geleneğin İzleri, ss. 218-239, *Türkiye*

²³ **Semenu:** Buğdayı bir kaç gün suya koyarlar, yeşerdikten sonra ezip suyunu çıkarırlar o suya un ilave edip pişirirler sonunda kıvamlı bir tatlı ortaya çıkar bu tatlının ismi semenudur.

²⁴ **Sebze:** yeşermiş buğday veya mercimek

²⁵ **Senced:** oblepiha

*Бехруз Бекбабайи (Иран)
Шади Делдарфард (Иран)
Шакиба Делдарфард (Иран)*

Традиции области Мияндоаб (Гошачай), расположенной на юге западно-азербайджанской провинции Ирана

Резюме

Ритуалы, традиции и обычаи каждой нации являются составляющими элементами культурного общества. Разнообразие ритуалов и традиций является причиной культурного богатства общества. Традиции закладывают фундамент общества и обеспечивают его различительные особенности. То, как культура оберегает и обновляет себя, или общества объединяются в рамках одной культурной структуры и взаимодействуют друг с другом, как достигается это взаимодействие и его параметры позволяют должным образом распознать и изучить культурное общество. Различные аспекты тюркского общества были рассмотрены в разных регионах под этим углом зрения. Хотя в последнее время тюркские общины в Иране привлекли внимание исследователей, однако пока еще не было проведено комплексных исследований в связи с иранскими тюрками. Иран, который является ключевым пунктом тюркологии, нуждается в фундаментальных исследованиях. Для малоизученной иранской области имеет приоритет проведение незамедлительных работ по сбору фактического материала. В этом направлении исследование проводилось в области Мияндоаб, расположенной на юге западно-азербайджанской провинции Ирана и имеющей тюркское название Гошачай. При сборе материала мы воспользовались методами полевых исследований, а именно методами наблюдения и беседы.

Равнина Мияндоаб является обширной аграрной местностью. Поскольку это очень широкая и плоская равнина и климатические условия здесь приемлемы, местные жители легко поддерживают связь друг с другом. Тюркское население компактно проживает в этой области. Тем не менее, из-за соседства провинции Курдистан с областью Букан и расположения вблизи области Букан некоторых курдских деревень, в регионе возможны тюркско-курдские взаимосвязи. Впоследствии это может привести к взаимовлиянию традиций. Персидская культура и традиции в настоящее время навязываются медией как превосходящая культура в Иране. В результате этого тюркская культура и традиции находятся под влиянием персидской культуры и традиций.

Собранный нами в городе Мияндоаб материал отражает традиции, связанные с проведением свадебных обрядов, праздников, похорон, рождения и визитов. Наряду с этим мы зафиксировали и верования, распространенные в регионе. В редких случаях современные формы традиций сопоставлялись с прежними.

Ключевые слова: *традиции области Мияндоаб (Гошачай), свадебные традиции, традиции, связанные с рождением, праздничные традиции, традиции похорон, верования.*

Behruz Bekbabayi (Iran)
Shadi Deldarfard (Iran)
Shakiba Deldarfard (Iran)

Traditions of the County of Miyandoab (Goshachay), in the South of the West Azerbaijan Province of Iran

Summary

The rituals, traditions and customs of a nation are constituent elements of its society's culture. A variety of rituals and traditions is the measure of the society's cultural wealth. Traditions lay the foundations of society and constitute its distinctive features. The way that culture preserves and renews itself, or that societies unite within the framework of a single cultural structure and interact with each other, how this interaction is effected, and its parameters, are the basis of a proper recognition and study of a cultured society. Various aspects of Turkic society were considered from this concept in different regions. Although Turkic communities in Iran have recently attracted the attention of researchers, no comprehensive study has yet been conducted of Iranian Turks. Iran, a key factor in Turkology, requires basic research. For this inadequately studied region of Iran, the collection of factual material was given immediate priority. For this purpose, a study was conducted in the county of Miyandoab, situated in the south of the West Azerbaijan province of Iran and having the Turkic name Goshachay. To collect material, we conducted field research by observation and conversation.

The Miyandoab Plain is a vast agricultural area. Since this is a very wide, flat plain and climatic conditions are convenient, local residents communicate easily with each other. The Turkic population lives compactly in this area. However, due to the proximity of the province of Kurdistan and the county of Bukan, in particular the proximity of some Kurdish villages to Bukan county, Turkic-Kurdish relations are possible in this region. Consequently, this may lead to a mutual influence of traditions. In Iran, Persian culture and traditions are now imposed by the media as a superior culture. As a result, Turkic culture and traditions are influenced by Persian culture and traditions.

The material collected in the city of Miyandoab reflects the traditions associated with wedding ceremonies, holidays, funerals, births and visits. In addition, beliefs prevalent in the region were recorded. In rare cases, modern forms of tradition were compared with those of former times.

Keywords: *traditions of the county of Miyandoab (Goshachay), traditions associated with weddings, births, holidays and funerals, beliefs.*
